

Dvě otázky z pojišťovacího práva smluvního

Karel S v a č i n a.

1. *Výpověď pojistné smlouvy a schválení smlouvy zcizovací.*

V odborných časopisech byla v poslední době probírána otázka, zda a jakým způsobem byl dotčen vládním nařízením č. 218/38 Sb. (prodlouženým vládním nařízením č. 26/1939 Sb. II. a 80/40 Sb.) předpis § 65, odst. 2 zákona o pojistné smlouvě, pokud jde o dobu, kdy může nabyvatel pojištěné nemovitosti vypověděti pojistný poměr vůči pojistiteli, jde-li o nemovitost, jejíž zcizení podléhá podle řečených nařízení schválení okresním úřadem. Proti názoru, že pro oprávnění nabyvatele vypověděti pojistnou smlouvu jest lhostejné, zda zcizení nemovitosti podléhá ještě schválení okresním úřadem podle vl. nař. 218/38 Sb., byl hájen opačný názor, že nabyvatel nemůže použití práva daného mu § 65, odst. 2 zákona o poj. smlouvě dříve, dokud nebyl dán potřebný souhlas okresního úřadu se zcizením nemovitosti.

Spornou tuto otázku řešila již také, a to v souhlasu s tímto druhým míněním, soudní praxe rozhodnutím nejvyššího soudu ze dne 27. června 1940, *Rv I 744/40*. V rozhodnutí tom vyslovil nejvyšší soud zásadu, že „před schválením kupní smlouvy okresním úřadem podle § 1 vl. nař. č. 218/38 Sb. není nabyvatel nemovitosti oprávněn vypověděti pojistnou smlouvu podle § 65, odst. 2 zákona o poj. smlouvě“. Stanovisko nejvyššího soudu jest po mém názoru správné. Tímto rozhodnutím setrval nejvyšší soud jen důsledně na své dosavadní judikatuře, proti níž nebylo námitek, že právo vypověděti pojistnou smlouvu nabyvatelem nemovitosti podle § 65 odst. 2 zákona o pojistné smlouvě nutně předpokládá již hotové, definitivní zcizovací jednání. S hlediska pojistně-právního nekryje se ovšem tento pojem hotovosti zcela s předpisy občanského zákona. Na tom však nesejde, protože nelze mluvit ani s hlediska pojistně-právního o definitivním jednání, jímž dochází k zcizení nemovitosti, vyžaduje-li se k jeho platnosti ještě souhlas okresního úřadu a když jest jinak podle výslovného právního předpisu bez onoho schválení neplatné. Kritické poznámky, jimiž bylo komentováno uvedené rozhodnutí nejvyššího soudu v *Pojistném Obzoru*, ročník XIX, číslo 224, str. 184, nejsou přesvědčivé. Příklady, jimiž má býti dovozena mylnost výkladů pojmu zcizení,

jak se mu opětně dostalo nejvyšším soudem, přehlíží především, že samy strany výslovně ujednaly, že trhová smlouva má nabýti účinnosti teprve schválením podle § 1 vl. nař. čís. 218/38 Sb.; dále však vycházejí z předpokladu, jako by ke schválení zcizení okresním úřadem musilo vždy dojít, ač přece není vyloučen ani opak. A právě v takových případech, kde ke schválení nedojde, naskytanou se potíže a různé sporné právní i hospodářské otázky, a to nejenom na poli smluvního práva pojišťovacího. Jde tu jenom o důsledky normativního zásahu do trhu s nemovitostmi, jak k němu došlo vládním nař. č. 218/38 Sb., jimž nezbude čeliti jinak než tím, že se smluvně vezme zřetel právě na právní stav, vytvořený tímto zásahem. Operovati však jen pojmem hospodářského přechodu pojištěné věci nelze, když před udělením souhlasu není ani jisto, zda nabyvatel věci se skutečně stane a zůstane nabyvatelem a když se v případě odepření souhlasu okresním úřadem věc má tak, jako by k zcizovacímu jednání vůbec ani nebylo došlo.

Uvažme jenom případ, že nemovitost byla pojištěna za výhodných podmínek u seriosní pojišťovny; šlo by o to, že takovým právně nehotovým zcizením mělo by se dostati quasinabyvateli práva, aby bez souhlasu, ba i proti vůli zcizitele s účinkem vůči dosavadnímu majiteli vypověděl onu výhodnou pojišťovací smlouvu a aby o nemovitosti uzavřel pojistnou smlouvu jinou u jiného ústavu za podmínek věcně zhoršených, když by třeba výhody nové smlouvy šly na účet svéčasné dobytosti slibované náhrady, a to by zase mělo míti účinek také proti dřívějšímu majiteli, quasi zciziteli. Kdyby se pak ukázalo, že ke schválení nedošlo a že tedy ani ke „zcizení“ nedošlo, byla by věc taková, že by pak zpětný nabyvatel (dřívější quazizcizitel) přišel o ony výhody své dřívější smlouvy a musel by se spokojiti se smlouvou, kterou uzavřel o nemovitosti druhý se společností, o níž ví, že smlouvu nebude moci dodržeti a splniti, protože je insolventní; nebo by se mohlo státi, že quasinabyvatel měl sice naspěch s vypovědí pojistné smlouvy, ale nespěchal by s novým pojištěním a že by tak mohlo dojít ke škodné události, která by pak šla na vrub quazizcizitele, kdyby ke schválení smlouvy nedošlo. Právě tyto možnosti dlužno míti na mysli a pamatovati také na to, jak by se pak věc měla napravovati ke spokojenosti všech zúčastněných a jak by tu případně mohlo dojít k vyrovnání zájmů a k restituci in integrum. Jinak se má věc, jestliže o zcizení — také po právní stránce — není již sporu ani pochybnosti. Pak ovšem lze právo vypovědi nabyvatelovy uvésti ve spojení s dobou, kdy se ujal držby pojištěné nemovitosti. Potížím se ovšem ani zde nebude lze zcela vyhnouti, na př. kdyby později smlouva byla dodatečně uznána za neplatnou.

To však neospravedlňuje názor, že by ono právo k výpovědi bylo lze vázati na držbu také pro případ zřejmé nehotovosti zcizovací smlouvy a tedy zcizení.

2. Dobová sleva.

Rozhodnutím nejvyššího soudu čís. 17.657 Sb. n. s. (ze dne 29. února 1940, č. j, Rv I 881/39), zamítl nejvyšší soud na rozdíl od nižších soudů žalobu, již se domáhala pojišťovna na pojistníku t. zv. dobové slevy, již poskytla pojistníku, který u ní byl pojištěn proti následkům havarie se zřetelem na to, že pojistná smlouva byla uzavřena na dobu 10 let. Podle § 15 poj. podmínek, tvořících součást pojistné smlouvy, byl pojistník povinen vrátiti částku, o kterou byla pojistná prémie se zřetelem na smlouvenou dobu snížena, když byla pojistná smlouva z nějakého důvodu předčasně zrušena. Poněvadž před uplynutím doby, na kterou byla pojistná smlouva uzavřena, nastal pojistný případ úplným zničením pojištěné věci, měla pojišťovna za to, že její nárok, uplatňovaný žalobou, jest opodstatněn. O samotný pojem dobové slevy, ani o to, zda je tato jednou z všeobecně uznávaných zásad soukromého práva pojišťovacího, v uvedeném rozhodnutí nejvyššího soudu nešlo; nejvyšší soud měl rozhodnouti jen, zda jest opodstatněn nárok pojišťovny smluvním ustanovením, protože předpisu § 23, odst. 5 zákona o pojistné smlouvě nebylo lze použiti. Vykládaje smluvní ustanovení pojistných podmínek uchýlil se nejvyšší soud k předpisu §§ 914 a 915 obč. zák. jen podpůrně, protože neshledal žalobou uplatňovaný nárok za opodstatněný v prvé řadě již podle samotného doslovu pojistných podmínek. Podle výkladu těchto podmínek nejvyšším soudem nelze totiž pod pojem zrušení smlouvy jako podmínky povinnosti vrátiti dobovou slevu podřaditi zánik smlouvy tím, že smlouva splnila již svůj hospodářský a právní účel. Nejvyšší soud se však nespokojil jenom tímto výkladem, nýbrž uvážil i ten případ, že stranám nešlo jen o právní pojem zrušení smlouvy, nýbrž že hleděly i k tomu, že mezi nimi má trvati pojistný poměr po delší dobu a že právě jenom se zřetelem k této delší době pojistného poměru se pojišťovna spokojila se snížením prémie. Dospěl však stejně k zamítavému stanovisku, protože ani skončení pojistného poměru tím, že pojištěná věc byla úplně zničena pojistnou příhodou a škoda byla pojišťovnou likvidována, nelze pokládati za jeho zrušení ve smyslu § 15 pojistných podmínek.

I když uvážím kritické poznámky k tomuto rozhodnutí uvedeném v Pojistném Obzoru roč. XIX, čís. 224 str. 183, operující nikoliv smluvními podmínkami pojistnými, nýbrž jediné předpisem

§ 23, odst. 5 zákona o pojistné smlouvě, o jehož výklad nešlo, pokládám výklad pojistných podmínek nejvyšším soudem za správný. Pojem zrušení smlouvy a zánik smlouvy se právně nemusí vždy krýti. Nejvyšší soud nevyloučil zcela s výjimkou, jíž se týkají tyto řádky, nárok pojišťovny na dobovou slevu podle pojistných podmínek i v jiných případech, než při zrušení smlouvy v právním slova smyslu. Nehledíc k zcizení nemovitosti, kde rovněž může dojít k zrušení smlouvy výpovědí (§ 65 (2) poj. zák. a dále k zcizení pojištěné movité věci ve smyslu § 67 zák. mohlo by tomu tak býti, hledíc k obsahu kritických poznámek v Pojistném obzoru, při zániku zájmu na pojištění nebo jeho pominutí jiným způsobem, než právě pojistnou příhodou (§ 63 poj. zák.). Všechny tyto případy spadají zcela nepochybně pod předpis § 23, odst. 5. zákona (rovněž i pod smluvní ustanovení pojistných podmínek). Je však také na první pohled patrné, že tu jde s hlediska § 23 (5) zák. o případy předčasného skončení smluvního poměru rozdílné od jeho skončení zničením pojištěného předmětu pojistnou příhodou. V prvním případě jde totiž o předčasné skončení pojistného poměru úchytkou od jeho pravidelného ukončení, jak to právě předpokládá předpis § 23, odst. 5. zákona, takže nárok pojišťoven na dobovou slevu jest právně i věcně odůvodněn. Za takovou odchylku od pravidla nelze však s hlediska pojistně-právního považovati skončení pojistného poměru pojistnou příhodou a likvidací škody pojišťovnou, když se dosud potenciální nárok pojistníků zaktualisuje a je uspokojen plněním pojišťovnou. Tu dojde ke skončení smluvního poměru splněním účelu, pro který byla smlouva právě uzavřena, t. j. splněním smlouvy, které není s hlediska pojistně-právního úchytkou od pravidla a tudíž ani ne předčasným zrušením smlouvy v právním slova smyslu, neboť převzetí rizika pojišťovnou jest podstatnou náležitostí smlouvy. Právě proto nebylo potřebí, aby zákon ještě zvláště a výslovně zdůraznil, že v takovém případě nemá pojišťovna nárok na vrácení dobové slevy na rozdíl od § 61 zák. Tam toho bylo potřebí, protože v případě tom, ač předčasné zrušení pojistné smlouvy, jež pojistnou příhodou nezanikla, je věcně oprávněné, musil by pojistník přece ještě vracetí dobovou slevu. To, že pojistníku se dostává maximálního plnění, ač platil nižší prémie, jest jen důsledkem rizika, převzatého pojišťovnou, s nímž musila tato počítati, to však nemění nic na tom, že právně nelze podřaditi pod pojem předčasného zrušení smluvního poměru podle § 23, odst. 5. zákona skončení smluvního poměru dostavením se pojistné příhody. Z těchto úvah také vyplývá, že přes doslov tohoto zákonného před-

pisu bude třeba vždy zkoumati při rozhodování o nároku na vrácení dobové slevy, zda došlo k předčasnému zrušení pojistné smlouvy podle tohoto předpisu či nikoliv, poněvadž ani terminologie zákona o pojistné smlouvě, pokud jde o předčasné skončení pojistného poměru, není jednoznačná.